ON TRANSLATING BIBLICAL TEXTS

Ana Catană-Spenchiu, Scientific Researcher, PhD, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: This survey focuses on the Biblical translation; this is a field of study, both theoretical and practical, which was founded on the textual tradition of the Holy Bible and the first ideas articulated by the old translators. In the first part of this paper I approached theoretically various models and theories of translation, both past and present, and I focused on identifying the fundamental principles and methods used in the Biblical translation field. The second part is an applied analysis in which I aimed at briefly exposing.

Keywords: Bible, translation, notes, borrowing, text.

1. Obiectul acestui studiu îl constituie traducerea textului biblic. În prima parte a acestei lucrări am vizat o abordare teoretică a principalelor concepţii asupra traducerii şi am identificat principiile şi metodele de traducere fundamentale în traductologia biblică. În ultima parte am vizat, pe scurt, procedeele de traducere non-literale: adaptarea, parafrazarea, interpolarea, omisiunea, precum şi procedee literale: calcul şi împrumutul lingvistic.

2. Există în opinia lui Eugene A. Nida anumite probleme specifice domeniului biblic, şi anume: diferenţa cronologică între textele actuale şi perioada realizării *Bibliei*, de altfel foarte îndepărtată în timp, diferenţa culturală între situaţia actuală şi contextul vechi al *Bibliei*, natura dovezilor documentare, care de multe ori sunt lacunare, în privinţa punctuaţiei sau a segmentării cuvintelor, problema divizării în capitole şi versete în cazul textului biblic, care de multe ori, fiind realizată în mod arbitrar, conducea la sensuri obscure, diferitele interpretări teologice, care în multe cazuri au distorsionat mesajul original (Nida, 1964: 5). Nida se opreşte, asemenea multor teoreticieni ai domeniului traducerii, asupra unor controverse specifice. Fără a avea o rezolvare parţială sau totală, două probleme par a rămâne în discuţie, care sunt redate prin opoziţia între traducerea literală vs. traducerea liberă şi prin preferinţa pentru formă (expresie) vs. conţinut. (Nida, 1964: 22).

În lucrarea consacrată lui Juan Luis Vives şi intitulată *Vives y la problema de la traducción*, Eugenio Coseriu[1] readuce în actualitate teoria acestui important cărturar şi traducător din Renaşterea spaniolă, deoarece această teorie este printre primele care nu se limitează la formularea de norme şi principii generale ale traducerii sau la justificarea unor metode de traducere, ci semnalează, formulează şi dezvoltă problematica traducerii împreună cu practica traducerii (Coseriu, 1977: 86). Cunoscutul lingvist de origine română prezintă cele trei tipuri de traducere identificate de Vives în funcţie tipologia textuală: „se trata también de tres tipos diferentes de textos, que ya de por sí exigen un tipo determinado de traducción: a) textos en los que el qué de lo dicho predomina y, por lo tanto, es también lo que importa en la traducción; b) textos en los que el *cómo* de lo dicho es especialmente importante y debe mantenerse, y c) textos en los que también el *cómo* pertenece, precisamente, al *qué* de lo

[1] Informaţiile incluse în acest articol despre teoria coseriană asupra traducerii sunt dezvoltate într-o analiză detaliată în (Ana Catană-Spenchiu) *Eugenio Coseriu şi dezvoltarea fenomenului traductologic*, în revista „Transilvania", nr. 7. Editura Centrului Cultural Interetnic Transilvania, Sibiu, 2012, pp. 87-93.

BDD-A22310 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:07 UTC)

dicho y debe, por consiguiente, mantenerse al traducir, si se quiere conservar el «sentido del texto» («sensu servato») (Coseriu, 1977: 89-90). În domeniul traducerii textului biblic, Coseriu făcea observaţii asupra consideraţiilor lui Vives cu privire la procesul traducerii Sfintei Scripturi. Deoarece este un text dificil de interpretat şi în acelaşi timp important, traducătorul „no debería emitir ningún juicio personal y debería, más bien, dejar al lector la interpretación, mediante una traducción literal." (Coseriu, 1977: 98). În această direcţie, Eugene A. Nida aduce în discuţie trei factori care determină apariţia diferitelor tipuri de traducere, şi anume: natura mesajului, scopul autorului şi traducătorului, tipul de audienţă (Nida, 1964: 156). Nida discută despre trei tipuri de traducere cu aplicaţie la textul biblic, după cum urmează: traducerea literală, caracterizată de diferite grade de literalitate, care de cele mai multe ori „distorsionează faptele limbii în loc să le descopere"; traducerea ideii generale, „bazată de cele mai multe ori pe ideea generală a traducătorului" şi care „reflectă o interpretare personală", iar cel de al treilea tip de traducere este cel bazat pe echivalentul cel mai apropiat, o traducere „care reprezintă un teren de mijloc între două extreme: a traducerii literale şi a traducerii ideii generale, ... creat pentru a evita literalisme stranii, pe de o parte şi interpretări nejustificate, pe de altă parte" (Nida, 1961: 11-12).

Eugenio Coseriu constată două faze succesive ale traducerii, şi anume, o primă fază, semasiologică, care prezintă un prim moment de înţelegere a ceea ce desemnează textul original şi o fază secundară, onomasiologică, care se prezintă în cadrul propriu-zis al procesului de traducere în care traducătorul se află în situaţia de a identifica semnificaţii în limba de sosire şi care, în acelaşi timp, desemnează acelaşi lucru. Coseriu face observaţia că, dacă, pe de o parte în cazul fazei semasiologice, traducătorul interpretează textul prin înţelegerea acestuia, pe de altă parte, în faza onomasiologică, traducătorul produce textul, dar cu menţiunea că acesta are deja un conţinut stabilit (Coseriu, 1985: 223). În accepţia lui Eugene A. Nida, procedurile tehnice ale fenomenului traductologic constau în trei faze şi anume: „1. analiza limbilor respective, sursa şi receptorul; 2. studiul atent al textului limbii-sursă; şi 3. determinarea celui mai apropiat echivalent." În prima dintre aceste faze Nida consideră că traducătorul ar trebui să aibă în vedere cunoaşterea structurilor lingvistice a celor două limbi, să fie familiarizat cu sensul structurilor sintactice, zonă „în care traducătorii îşi arată slăbiciunea de cele mai multe ori", trebuie să aibă o înţelegere completă a elementelor lexicale, şi să fie sensibil şi capabil să producă un stil asemănător. Cea de a doua dintre etapele indicate de Nida prezintă mai multe faze de analiză semantică: identificarea trăsăturilor lexico–gramaticale ale unităţilor imediate, definirea contextului discursiv, a contextului comunicativ, a contextul cultural al limbii-sursă şi contextul cultural al limbii receptoare. Iar cea de a treia fază prezentată de Eugene A. Nida, cea a determinării echivalenţei, poate fi divizată în două proceduri: „descompunerea mesajului într-o structură semantică simplă, cu o explicitare a relaţiilor" şi „recompunerea mesajului în limba receptoare (...) pentru a oferi cea mai apropiată încărcătură comunicativă pentru receptorii vizaţi" (Nida, 1964: 241-245).

Pentru Vives, spunea Coseriu, există norme şi condiţii ale traducerii, însă nu există un ideal de traducere care să fie valabil în general, ci doar modalităţi de traducere, care pot fi aplicate pentru tipuri de texte distincte. Cea mai bună traducere, nu este cea mai bună ca o categorie abstractă, ci doar cea mai bună pentru un anumit tip de text. În loc de un ideal abstract se întâlneşte la Vives adecvarea concretă la traducere, întrucât, aflându-se faţă în faţă cu un text sau chiar cu un segment de text, traducătorul trebuie să decidă care este forma de traducere cea mai apropiată pentru fiecare caz (Coseriu, 1977: 100).

Coseriu consideră necesară realizarea unei distincţii între activitatea tehnică de traducere a limbilor ca sisteme de semne deja date, traducere care este numita transpunere, şi

BDD-A22310 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:07 UTC)

activitatea reală a traducătorilor, numită uneori şi traducere ca artă, şi pe care preferă să o numească traducere.Dacă transpunerea este tehnica stabilirii corespondenţelor, a echivalenţelor în desemnare, între semnificaţiile limbilor diferite, traducerea, în schimb, este o activitate complexă, care în nici un fel nu constă numai în a transpune. În accepţia funcţuională coşeriană traducerea în raport cu transpunerea comportă în funcţie de caz diferite tehnici: creaţie de echivalenţe, adaptare etc (Coseriu, 1985: 234-235).

Primordial în concepţia coseriană asupra teoriei traducerii este vorbirea, văzută în mod analog acesteia cu distincţii clare şi „norme diferenţiate şi motivate de sensul finalist", ceea ce reprezintă şi noutatea perspectivei (Coseriu, 1985: 239). Astfel, în abordările sale traductologice Coseriu distinge trei niveluri de conţinut: desemnare, semnificaţie şi sens, deoarece conţinuturile limbii sunt distincte, iar conţinutul tradus trebuie în mod necesar să rămână acelaşi. Semnificaţia, în accepţia coseriană este un conţinut dat în fiecare caz pentru o anumită limbă determinată. Desemnarea este referirea la elementele extralingvistice cum ar fi fapte, stări de fapte, iar sensul este un conţinut care nu coincide cu semnificaţia şi desemnarea reprezentând un conţinut particular al unui text sau unităţi de text. Având în vedere acest ultim aspect, Coseriu consideră că traducerea constă în „a exprima acelaşi conţinut textual (= al textului) în limbi diferite" (Coseriu, 1985: 220-221). Întrucât semnificaţiile, cu puţine excepţii, nu se traduc deaorece nici nu aparţin conţinutului unui text, textul cuprinzând doar desemnări şi sensuri. Semnificaţiile sunt instrumentele limbii pentru anumite desemnări, iar limbile sunt sisteme de semnificaţie. A traduce, afirma lingvistul român, înseamnă a găsi în limba-ţintă semnificaţii pentru desemnările identificate, care pot reda întocmai acea desemnare (Coseriu, 1998: 8). Întrucât desemnările din textul-sursă şi din textul-ţintă trebuie sa rămână neschimbate sarcina traducerii constă deci în desemnarea aceluiaşi lucru prin semnificaţii principial diferite. Desemnările trebuie cunoscute cu exactitate de către traducător în textul original pentru a fi păstrate şi transpuse aceste aceste desemnări asupra semnificaţiilor celor mai potrivite ale limbii-ţintă (Coseriu, 1998: 9).

Astfel, Coseriu consideră că nu limbile se traduc, ele reprezintă un adjuvant al traducerii, iar scopul lor nefiind acela de a realiza identitatea semnificaţiilor în textele limbii-ţintă. Limba şi semnificaţiile sale „nu sunt obiectul traducerii, ci mai degrabă instrumentul său, iar scopul acesteia este de a exprima aceeaşi desemnare şi acelaşi sens cu ajutorul altor semnificaţii" (Coseriu, 2009: 314-315). Abordarea coseriană a traducerii este una integrativă, în care lingvistica textului şi teoria traducerii ar trebui să fuzioneze spre rezultate comune. Parametrii extralingvistici şi cei lingvistici trebuie înglobaţi în dimensiunea textuală, deoarece traducerea se referă la planul textelor, nu la planul limbii, după cum sublinia reputatul cercetător (Coseriu, 1985: 226).

Plecând de la distincţia coseriană care aduce în centrul discuţiei traducerea ca aparţinând vorbirii, considerăm că aceasta este un proces orientat spre text, deoarece se traduc doar textele, adică sensul şi nu cuvintele sau propoziţiile. Traducerea este un proces de transfer care necesită găsirea echivalentului optim în textul limbii-ţintă, însă cu înţelegerea sintactică, semantică şi stilistică de către traducător a textului original. Textele care au o funcţie comunicativă precisă pot fi încadrate într-o anumită tipologie, însă pentru fiecare tip de traducere există diferite principii şi metode de traducere. Discuţia privind metoda aleasă pentru a reda cât mai precis forma şi conţinutul textului-sursă, precum şi distincţia între diferitele tipuri de traducere îşi au locul în istoria traducerii la Ieronim, care aducea în discuţie metode de traducere specifice pentru fiecare text, şi anume, traducerea literală pentru *Biblie* şi traducerea sensului pentru celelalte tipuri de texte, deoarece „*absque Scripturis sanctis, ubi et verborum ordo misterium est*". În multe privinţe lucrurile nu s-au schimbat. Fiecare text este caracterizat de una sau mai multe trăsături şi avem tipuri diferite de traducere care necesită

BDD-A22310 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:07 UTC)

metode de transfer diferite, dar şi criterii diferite. Natura textului-sursă este cea care determină alegerea unei strategii traductive, iar traducerea literală aparţine cu certitudine domeniului biblic. Deşi transmiterea mesajului biblic a fost întotdeauna prioritară, textul revelat a impus traducătorului respectarea ordinii cuvintelor, a sintaxei, uneori o traducere cuvânt-cu-cuvânt, aşadar o centrare a atenţiei atât pe formă, cât şi pe conţinut. Dacă o traducere îndeplineşte principiul adecvării la nivelul textului, al corectitudinii la nivelul limbii şi al coerenţei la nivelul vorbirii, se poate discuta despre o anumită identitate între textul-sursă şi textul-ţintă, chiar dacă timpul şi spaţiul sunt doar unele elemente care se intersectează. Garanţia traductibilităţii poate fi dată, în esenţă, atât de existenţa categoriilor universale ale sintaxei, semanticii, cât şi de experienţa „naturală", reală. Piedicile traducătorului se situează însă de multe ori şi la acest nivel, din cauza neînţelegerii complete a analizei textului limbii-sursă sau insuficienţelor expresive ale limbii respective. Traducătorul va lua o poziţie pe scara stilului traducerii, la un capăt situându-se traducerea literală, iar la celălalt capăt situându-se traducerea liberă. Poziţia sa pe această scară poate fi determinată de înţelegerea procesului de traducere, iar umplerea golului cultural, care de multe ori este nu numai spaţial, ci şi istoric, depinde de cunoaşterea sa lingvistică (Whang, 1999, *apud* Porter, Hess, 1999: 48-49). Un loc aparte în ştiinţa traducerii îl constituie domeniul traducerilor biblice, ramură care s-a dezvoltat pe baza studiului textului limbii-sursă şi pe observarea procedurilor de transfer în limba textului receptor. Cea mai simplă distincţie din studiile despre traducere o constituie cea între procedeele de traducere literală şi procedeele de traducere non-literală. Aceasta este o distincţie oarecum diferită de cea bine cunoscută între traducerea literală (fidelă cuvântului) şi traducerea liberă (fidelă sensului). Distincţia se aplică, de obicei, atunci când traducătorul traduce orientat spre textul-sursă, fie spre textul-ţintă, urmând ca textul tradus să fie „judecat" în funcţie de alegerea metodologică făcută de către traducător. O problemă în această dihotomie este determinată de lipsa în câmpul traducerii literale a unei distincţii care să diferenţieze traducerea literală de traducerea cuvânt-cu-cuvânt, cele două expresii putând fi considerate sinonime în anumite contexte. Această nediferenţiere este datorată traducătorului, care trece în traducere, în mod natural, graniţa de la o modalitate la alta prin deciziile luate. Wolfram Wilss consideră că a echivala conceptul de traducere cuvânt-cu-cuvânt cu cel al traducerii literale constituie „o alegere bolnavă din punctul de vedere al metodologiei", deoarece există o diferenţă nerezolvabilă între cele două procedee: traducerea cuvânt-cu-cuvânt, care include şi traducerea interliniară, care urmează structurile sintactice ale limbii-sursă, păstrând echivalenţele textului între limba sursă şi limba-ţintă; iar pe de altă parte traducerea literală care urmează regulile sistemului sintactic din limba-ţintă, păstrând de asemeni echivalenţele semantice dintre limba-sursă şi limba-ţintă (Wilss, 1982: 88-89). J. C. Catford într-o abordare lingvistică a traducerii vede în acelaşi mod relaţia între traducerea literală şi cea cuvânt-cu-cuvânt, considerând pe de o parte traducerea liberă ca fiind „unbounded", echivalenţele mişcându-se continuu pe scara traducerii, constituindu-se pe o scară mai mare decât cea a propoziţiei, iar pe de altă parte traducerea cuvânt-cu-cuvânt este legată de rangul cuvântului, dar poate include şi anumite echivalenţe la nivelul morfemelor. Traducerea literală este o mediană între acestea, poate începe de la o traducere cuvânt-cu-cuvânt, dar se poate schimba în funcţie de gramatica limbii-ţintă şi se poate transforma într-o traducere propoziţie-pentru-propoziţie (Catford, 1978: 25).

James Barr într-un studiu dedicat literalismului în traducerea biblică, discută despre existenţa diferitelor feluri în care traducătorul poate fi literal sau liber în traducere, şi acesta constituie argumentul principal pentru care autorul consideră traducerea a fi literală şi liberă în acelaşi timp, însă, în moduri diferite şi la diferite nivele. Distincţia simplă între literal şi liber este considerată a nu fi suficient de flexibilă, iar mulţi traducători vechi ai Bibliei par să

BDD-A22310 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:07 UTC)

nu fi avut o politică clară sau bine definită în ceea ce priveşte redarea textului, utilizând pentru fiecare context o soluţie particulară, fie pentru o traducere liberă sau una literală. Prin urmare, tendinţa traducătorilor a fost în cea mai mare parte să nu fie consecvenţi, abordând fie o traducere mai liberă, fie una mai literală (Barr, 1979: 280). Autorul distinge între traduceri literale, care oferă o redare semantică adecvată a originalului, şi redări literale, care nu indică corect sensul din original, însă arată o relaţie apropiată cu forma originalului. Gradele de literalitate sunt observabile prin următoarele elemente diferenţiatoare: împărţirea textului în segmente; adăugarea sau sustragerea de elemente; gradul în care un termen particular din textul-ţintă este utilizat pentru a reda în toate sau în aproape toate cazurile un termen particular din original; acurateţea şi nivelul de informaţie semantică, în special în cazul metaforei şi al idiomului; indicaţiile etimologice codate ale relaţiilor formale/semantice obţinute din vocabularul limbii originale; nivelul limbii şi nivelul textului (Barr, 1979: 289-294).

Astfel, pentru cel care doreşte să călătorească în trecut, în cazul textelor vechi biblice, dar şi în cazul textelor pe care le avem în vedere, o traducere formală, bazată pe formă şi nu pe sens, fără a-l exclude însă, îi poate oferi posibilitatea cunoaşterii unei limbi, a unei evoluţii lingvistice, a contextului social, cultural, a unei civilizaţii şi a autorului textului de tradus. Cu toate acestea, imposibilitatea, în unele cazuri, de a rezolva anumite situaţii de traducere poate conduce prin literalitate la texte cu adevărat obscure, însă purtătoare de informaţii prin păstrarea formei originalului. O altă modalitate de a avea cunostinţă despre cultura şi civilizaţia textului-sursă se poate realiza prin intermediul traducătorului, care, atunci când se regăseşte într-o situaţie deosebită de traducere, poate opta fie pentru elemente paratextuale, fie pentru a păstra forma textului-sursă fară a avea în vedere sensul în mod precis, fie pentru a încerca o traducere liberă, care ar defavoriza forma ligvistică. S-ar putea spune că aparatul paratextual constituie o tehnică de compromis în traducerea biblică, deoarece limbile vernaculare, în perioadele de început ale dezvoltării lor, nu dispuneau de mijloace de exprimare adecvate exigenţelor discursive ale sferei religioase. Textele din această perioadă, fiind în majoritatea lor traduceri, conţineau deosebit de multe elemente comune cu textele originale tocmai din acest motiv.

Nu există o unică modalitate de traducere a unui text, mai ales în cazul textului biblic, deoarece Biblia conţine texte diferite din punct de vedere tipologic. Orice traducere completă reprezintă alegerea şi actualizarea uneia din multele sale posibilităţi, cu inevitabila renunţare la altele. Această diversitate de posibilităţi se datorează nu numai diferenţei la nivelul structurilor lingvistice şi culturale, ci provine din însuşi faptul că există o distanţă temporală consistentă, iar un text vechi poate să retrăiască prin traducere în două moduri diferite: cu sensul pe care îl avea la origine şi cu forma care există astăzi. Traducerea este în sine o recreare şi trebuie să posede caracteristicile coerenţei, omogenităţii stilului şi ale unităţii interne. Alegerea unei soluţii de traducere poate de multe ori să fie influenţată de natura mesajului, mai ales în cazul textelor biblice, de scopul traducătorului, care va avea întotdeauna o funcţie de reformulare, însă va alege să pună pe primul plan una dintre posibilităţile sale, dar şi de tipul de receptori (Buzzetti, 1973: 150-151).

2.1. Fenomen lingvistic important pentru constituirea vocabularului unei limbi, însă de mare utilitate şi fineţe pentru traducători, calcul este definit ca fiind „un fenomen lexical complex prin care se desemnează un important mijloc de îmbogăţire a vocabularului unei limbi, plasat la intersecţia dintre mijloacele interne şi externe de îmbogăţire a acestuia” (DŞL: 91).

Utilizat odată cu apariţia traducerilor, întâlnit mai ales în lucrările traducătorilor bilingvi, cu o importanţă deosebită la nivel lingvistic şi cultural, calcul lingvistic este, în sens

BDD-A22310 © 2014 “Petru Maior” University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:07 UTC)

larg, un proces de traducere literală dintr-o limbă-sursă într-o limbă-ţintă a unui sens, a unui cuvânt sau a unei construcţii cu ajutorul limbii receptoare. Existenţa calculului lingvistic este strâns legată de cea a împrumutului, fenomene necesare etapei de evoluţie în care se situa limba română, după cum am punctat mai sus. Dubla esenţă a calculului ca tehnică internă de dezvoltare a vocabularului, a frazeologiei unei limbi, pe de o parte, şi elementul extern datorat sursei străine, pe de altă parte, implică şi fenomenul împrumutului, care în anumite situaţii face parte alături de calchiere în traducerea unui cuvânt sau a unei unităţi frazeologice.

Contextul (1 Paralip., 4:9) din B1795: *Şi au fost Igavis mai mărit decât fraţii săi, şi mumă-sa au chemat numele lui Igavis, zicând: „Câţi am născut cu dureare?”* prezintă expresia calchiată *i-au chemat numele lui Igavis*, după formula grecească *ekavlesen toV o!vnoma au*tou*. Structura alcătuită din forma de aorist, indicativ, diateza activă *ekavlesen* (<*kalevw* „to call to”, „to name” (*cf.* Taylor)) împreună cu substantivul *toV o!vnoma* (<*o!vnoma, -ato"* „name, class, family, person” (*cf.* Taylor)) are sensul în această secvenţă de „a pune un nume”. După cum argumenta Ioan-Florin Florescu, în concepţia semită, „a pune un nume” deţine o mai mare semnificaţie, evocând un destin simbolic în faţa comunităţii (Florescu, 2011: 113). Începând cu traducerea din Ms. 45: *Şi era mai slăvit Iavis decât fraţii lui şi maica lui i-au chemat numele lui Iavis, dzicând: „Căci eu am născut cu durêre.”* şi cu textul corespunzător din B1688: *Şi era Iavis mai slăvit decât fraţii lui, şi maica lui au chemat numele lui Iavis, zicând: Câţi am născut eu cu durêre.”*, sintagma calchiată în discuţie poate fi identificată şi în ediţiile moderne ale Bibliei, aşa cum putem constata în B1914: *Şi a fost Iagavis mai mărit decât fraţii săi, şi muma sa a chemat numele lui Igavis, zicând: am născut*

Pentru a se asigura de îndeplinirea unuia dintre obiectivele propuse în *Către cetitoriu*, şi anume de a transpune într-un mod accesibil şi transparent pentru cititori textul biblic, Samuil Micu va recurge şi la tehnica împrumutului, după cum am putut constata din analiza exemplelor anterioare, dar şi la mijloace interne de îmbogăţire a limbii. Sinonimia a reprezentat mai mult decât o simplă opţiune la nivelul traducerii din B1795. Filologul iluminist a decis utilizarea unui număr mult mai mare de sinonime decât se află în textul B1688, acestea fiind necesare pentru evitarea neclarităţilor, a repetiţiei şi pentru o transpunere din punct de vedere stilistic superioară. Relaţia de sinonimie din B1795 este prezentă nu numai la nivelul lexemelor, ci aceasta se transferă asupra unor unităţi frazeologice mai mari. Comparaţia celor două texte evidenţiază, de asemenea, intervenţia la acest nivel a cărturarului ardelean, care va înlocui termenii consideraţi învechiţi sau de o claritate redusă cu soluţii noi. Trebuie remarcat, pentru sinonimie, faptul că în unele cazuri, atunci când termenul nou necesita unele explicaţii, întrucât nu era înţeles pe deplin, Samuil Micu a optat pentru redactarea unor note care conţin sinonime sau serii sinonimice din B1688 şi din *Septuaginta* de la Franeker, oferind cititorului, în acest mod, variante secundare de traducere şi înţelegere a textului biblic.

2.2. James Barr atrăgea atenţia asupra interpolărilor şi omisiunilor în traducere, care pot modifica cantitativ prin traducere originalul, iar odată săvârşită divergenţa, se ajunge la o „pierdere a literalismului” (Barr, 1979: 303). Adăugările considerabile pot fi judecate ca fiind compoziţii libere, iar o traducere literală va exprima doar elementele lingvistice care sunt prezente în original. Versiunea se prezintă atunci ca un amestec al celor două: este pe de o parte traducere după original şi, pe de altă parte, compoziţie liberă şi comentarii. Asemenea „abateri” intervin astfel în procesul de transfer al formei şi parţial sau total în reconstrucţia sensului contextului respectiv (Barr, 1979: 303). Trebuie făcută distincţia între omisiunea nejustificată şi omisiunea ca strategie de traducere, provenită din necesităţi lingvistice. Şi opţiunea de a omite voit în textul biblic un element poate contribui însă la o alterare a sensului sau la crearea de zone obscure în traducere. Prin urmare, apar situaţii concrete după cum

BDD-A22310 © 2014 “Petru Maior” University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:07 UTC)

urmează. O diferenţă de traducere consistentă o întâlnim în Dt., 34: 6 şi în acest caz datorată unor opţiuni de traducere distincte la nivelul textelor-sursă greceşti. Raportându-ne la aceste texte am constatat unele omisiuni şi interpolări cauzate de soluţiile adoptate de traducătorii români pentru a reda în mod adecvat sensul biblic. Astfel, B1688 traduce segmentul de text: *Şi l-au îngropat pre el în pământul Moav, aproape de casa lui Fogor* în mod fidel după textul-sursă grecesc: *KaiV e!qayan au*toVn e*n gh/' MwaVb e*ggu" oi!kou Fogor* (SEPT. VEN.). Ms. 45 prezintă o opţiune de traducere identică cu cea din B1688. Însă, Ms. 4389, prin soluţia *Şi a fost îngropat în vale, în ţara Moabului, în faţa Bet-Peorului* deţine o traducere mai apropiată de textul lui Samuil Micu: *Şi l-au îngropat pre el în vale, în pământu lui Moav, aproape de casa lui Fogor.* Se poate observa opţiunea cărturarului ardelean de a împrumuta segmentul *în pământul lui Moav* din B1688, fapt uşor de notat prin comparaţia cu versetul corespunzător din SEPT. FRANEK.: *KaiV e!qayan au*toVn e*n Gai e*ggu" oi!kou Fogor*, în care acest segment nu apare. Deşi interpolează faţă de SEPT. FRANEK. sintagma mai sus menţionată, Samuil Micu omite însă termenul *e*n Gai.* Opţiunea *în vale* este utilizată doar de Samuil Micu şi o identificăm şi în Ms. 4389, însă substantivul nu este prezent în ediţia lui Lambert Bos, reprezentând o interpolare faţă de acesta. Doar pentru comparaţie şi pentru a sublinia diferenţa la nivelul textelor greceşti vom prezenta acest verset şi din ediţia Rahlfs: *KaiV e!qayan au*toVn e*n Gai e*n gh/' MwaVb e*ggu" oi!kou Fogor,* după care deţinem, prin versiunea modernă NEC, o traducere adecvată acestei surse: *Şi l-au înmormântat în Gai, în ţinutul Moab, lângă casa lui Phogor.*

2.3. Tehnică de traducere facultativă, utilizată mai ales în traducerile biblice, glosarea a răspuns în decursul timpului necesităţilor de motivare şi exprimare a traducătorilor. O traducere însoţită de note marginale sau de subsol provenea din dorinţa de a depăşi literalitatea, făcând înţeleasă cititorilor modalitatea de expresie şi gândire precum şi tradiţia textului sacru.

Maniera complexă de editare a textului biblic din 1795 şi a aparatului critic a fost elaborată de Samuil Micu în colaborare cu revizorii numiţi de episcop, noua ediţie de la Blaj fiind înzestrată cu mai multe texte complementare cu un conţinut bogat, între care se află şi textele introductive ale *Bibliei* şi introduceri la grupuri de cărţi şi la fiecare carte în parte. Rezumatele pe capitole redactate în primă fază de către Samuil Micu, au fost corectate şi extinse, în primă fază cu un alt scris, atribuite lui Dimitrie Căian (Pavel, 2007: 108). În privinţa Vechiului Testament, ediţia Franeker prezintă un aparat critic riguros şi abundent, model perpetuat şi în traducerea lui Samuil Micu fără să atingă însă dimensiunile celui din textul-sursă.

Unele cuvinte considerate necunoscute, ca şi referentul lor, sunt explicate sau comentate pentru a preciza echivalentul din spaţiul lingvistic românesc, evitând astfel o neînţelegere şi lărgind spaţiul de cunoaştere al receptorului. Într-un număr mult mai mare decât celelalte glose, notele explicative deţin un conţinut informaţional diversificat, după cum urmează: **unităţi de măsură**: *in (b),* n. (b) *In era la jidovi o măsură* (Iş., 29:40); **pietre**: *stâlpi de parin (b),* n. (b) *Parin, piiatră din ostrovul Paros* (Est., 1:6); **plante**: *Pârga ariei (e),* n. (e): *Adecă: pârgă holdelor* (Iş., 22:29); *teascului (j),* n. (j) *Adecă: a viilor* (Iş., 22:29); *ariot (a),* n. (a) *Adecă: verdeţuri* (4Reg., 4:39); **animale**: *turme (b),* n. (b): *Turme, cirezi, ciurzi, adecă din toate dobitoacele.* (Iş., 13:12); *colunul (a),* n. (a): *Asin sălbatec* (Iov, 39:5); *unicornul (b),* n. (b): *Dobitoc cu un corn*; **alimente**: *havone (v),* n. (v) *Adecă: plăcinte* (Ier., 44:19); **vestimentaţie**: *suliţa rădicată şi zaoa (b),* n. (b) *Pieptariu de fier* (Iov., 41:16); **termeni religioşi**: *ceale zeace cuvinte (a),* n. (a) *Cuvintele legii, ceale zeace porunci* (Iş., 34:28), **explicitări ale unor nume proprii**: *acesta easte Sigor (a*), n. (a) *Valacul acesta easte cetatea carea pre vreamea lui Moisi să chema Sigor* (Fc., 14:2); **elemente ale ritualului religios**:

BDD-A22310 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:07 UTC)

turnătorile (j), n. (j) *Vas cu care torni*. (Iş., 25:29); **explicitări cu tematică biblică**: n. (v) *On: soare, fiiul sau nepotul soarelui, idol întru a căruia asămănare au fost viţelul lui Ierovoam, care l-au pus în Vetil* (Os., 10:5); **explicitări pentru clarificarea conţinutului**: *între lumină şi între întunearec (b),* n. (b) *Întră lumină şi întră întunearec, adecă lumina de întunearec. Aşea şi în stih 7.* (Fc., 1:4); **explicitări de natură lingvistică**: *zi una (v),* n. (v) *În limba jidovească nu să zice întâiu, întâie, în loc de a zice întâiu să zice unul, şi în loc de întâie să zice una, precum şi aici ar trebui să zicem: zioa întâie* (Fc., 1:5).

BIBLIOGRAFIE

A. Izvoare

B1688 = *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură ale cei vechi şi ale cei noao leage toate care s-au tălmăcit dupre limba elinească spre înţelegerea limbii rumâneşti cu porunca preabunului creştin şi luminatului domn Ioan Şărban Cantacuzinó Basarabă Voievodă...*, tipărită întâia oară în 1688. *Biblia 1688*, text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu (volum întocmit de Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Alexandru Gafton, Laura Manea), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2001, vol. II (volum întocmit de Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Alexandru Gafton, Laura Manea, N. A. Ursu), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2002.

B1795 = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi şi a ceii Noao, care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înţălesul limbii româneşti* (...), Blaj, 1795. *Biblia de la Blaj (1795), Ediţie jubiliară*, cu binecuvântarea Î.P.S. Lucian Mureşan, mitropolitul Bisericii Unite, coordonatorul ediţiei Ioan Chindriş, Roma, 2000.

B1914 = *Biblia, adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi şi a celei Nouă*, tipărită în zilele majestăţii sale Carol I [...]. Ediţia Sfîntului Sinod, Bucureşti, 1914.

FRANKF. = *Th'" qeivaâ Grafh'" Palaiva", dhladhV kaiV Neva" Diaqhvkh" a&pavnta – Divinae Scripturae nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia, Graece, a viro doctissimo recognita et emendata, variisque lectionibus aucta et illustra, Frankofurti ad Moenum, apud Andreae Wecheli haeredes*, 1597.

MLD = *Biblia de la Bucureşti (1688)*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Pars V, *Deuteronomium* (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Eugenia Dima, Elsa Lüder, Paul Miron, Petru Zugun), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 1997; Pars IX, *Paralipomenon I, Paralipomenon II* (coordonatorul volumului: Eugen Munteanu; autorii volumului: Ştefan Colceriu, Elena Dănilă, Mioara Dragomir, Ioan-Florin Florescu, Ana-Maria Gînsac, Gabriela Haja, Elsa Lüder, Maria Moruz, Eugen Munteanu, Sabina Rotenştein, Mădălina Ungureanu), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2011.

SEPT. FRANEK. = *H PALAIA DIAQHKH KATA TOUS EBDOMHKONTA. VETUS TESTAMENTUM EX VERSIONE SEPTUAGINTA INERPRETUM. Secundum exemplar Vaticanum Romae editum, accuratissime denuo recognitum, una cum scholiis ejusdem editionis, variis manuscriptorum codicum veterumque exemplarium lectionibus, nec non fragmentis versionum Aquilae, Symachi Theodothionis. Summa cura edidit Lambertus Bos, L. Gr. in Acad. Franeq. Professor. Franequerae. Excudit Francisus Halma, Illustr. Frisiae Ord. atque eorundem Academiae typogr. ordinar. MDCCIX.*

SEPT. NEC. = Cristian Bădiliţă, Francisca Băltăceanu et alii (coord.), *Septuaginta*, vol. I, *Geneza. Exodul. Leviticul. Numerii. Deuteronomul*, Editura Polirom, Bucureşti, 2004.

SEPT. VEN. = *Septuaginta (H Qeiva Grafhv Pallaiav" καιV Νεαν" Διαqηνκης A@παντα – Divina Scriptura nempe Veteris ac Novi Testamenti Omnia)*, Veneţia, 1687.

B. Dicţionare şi gramatici

BDD-A22310 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:07 UTC)

DŞL, 2001 = (coord.) Angela Bidu-Vrăncianu, Cristina Călăraşu, Liliana, Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Editura Nemira, Bucureşti, 2001.

Taylor = Bernard A. Taylor, *Analytical lexicon to the Septuagint*, Expanded Edition, with Word Definitions by J. Lust, E. Eynikel, and K. Hauspie, Hendrickson Publishers, Deutsche Bibelgeselleschaft United Bible Societies, Stuttgart, Germany, 2003.

C. Literatură de specialitate

Barr, James, 1979, *The Typology of Literalism in ancient biblical translations*, Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 1979, în seria *Nachrichten der Akademie der Wissenschften* in Göttingen aus dem Jahre 1979, Philologisch-Historische Klasse, Göttingen. Vandenhoeck & Ruprecht.

Buzzetti, Carlo, 1973, *La parola tradotta. Aspetti linguistici, ermeneutici e teologici della traduzione della sacra scrittura*, Morcelliana, Brescia.

Catford, J. C., 1978, *A Linguistic Theory of Translation, An Essay in Applied Linguistics,* First published 1965, Oxford University Press, Oxford.

Coseriu, Eugenio, 1998, *Relaţia dintre lingvistica contrastivă şi traducere/ The Relation between Translation and Contrastive Linguistic*. În *Analele Ştiinţifice ale Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi* (Serie Nouă), Secţiunea Limbi şi literaturi străine, Tomul I, 1998, Editura Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi, pp. 5-20. Traducere de Casia Cujbă. Textul original: *Kontrastive Linguistik und und Übersetzung: ihr Verhältnis zueinander*. În „*Akten des Internationalen Kolloquiums*", Trier/ Saarbrücken, 25-30.9. 1978, Wilhelm Fink Verlag München, 1981, pp. 183-199.

Coseriu, Eugenio, 1977, *Vives y la problema de la traducción,* în *Tradición y novedad en la ciencia del lenguaje. Estudios de historia de la lingüística,* Los estudios I, II, III, V, VIII y IX han sido traducidos den alemán por Marcos Martinez Hernándes. (...) Todas las traducionnes han sido revisadas por el autor especialmente para esta edición, Biblioteca Románica Hispánica, Editorial Gredos, Madrid.

Coseriu, Eugenio, 1985, *Lo erróneo y lo acertado en la teoría de la traducción* în *El hombre y su lenguaje*, Editorial Gredos, primera editión, diciembre de 1977, reimpresión, marzo de 1985, Los estudios I, II, VIII, X y XI han sido traducidos del alemán, y el estudio n. VI del francés, por Marcos Martínez Hernández. Las traducciones han sido revisadas por el autor espicialmente para esta editión, Madrid.

Coşeriu, Eugeniu, 2009, *Omul şi limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii şi lingvistică generală*, antologie, argument şi note de Dorel Fînaru, traducere de Eugenia Bojoga, Dumitru Irimia, Eugen Munteanu *et alii*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi.

Florescu, Ioan-Florin, 2011, *Comentarii la cartea Paralipomena, I*, în *Monumenta Linguae Dacoromanorum, Biblia 1688*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, pp. 243-288.

Nida, Eugene A., 1961, *Bible Translating, An Analysis of Principles and Procedures, with Special Reference to Aboriginal Languages*, First Edition 1961, United Bible Societies, London.

Nida, Eugene A., 1964, *Toward a Science of Translating, With special Reference to Principles and procedures involved in Bible Translating*, Leiden, E. J. Brik.

Pavel, Eugen, 2007, *Între filologie şi bibliofilie*, Biblioteca Apostrof, Cluj.

Porter, E. Stanley, Hess, S. Richard (coord.), 1999, *Translating the Bible. Problems and Prospects*, Sheffield Academic Press, England.

BDD-A22310 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:07 UTC)

Rizescu, I., 1958, *Contribuţii la studiul calcului lingvistic,* în „*Materiale şi cercetări lingvistice”*, VI, Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, pp. 5-53.

Wilss, Wolfram, 1982, *The Science of Translation. Problems and Methods*, Aus dem Deutschen übersetzt von Wolfram Wilss, Stuttgart, 1977, Gunter Narr Verlag, Tübingen

.

BDD-A22310 © 2014 “Petru Maior” University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:07 UTC)